

Όταν τα βιβλία προοιωνίζουν ή προκαθορίζουν τη ζωή

Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, «Αναμνήσεις ενός μολυβένιου στρατιώτη», εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2019

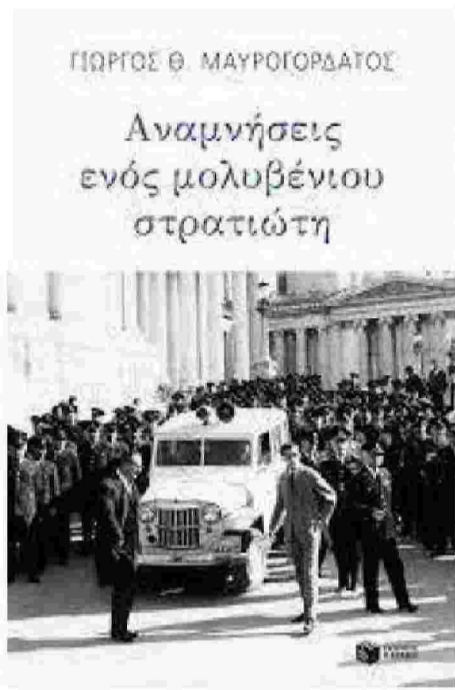

Το βιβλίο αυτό θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί έναν φόρο τιμής σε όλους τους πολιτικά, ιδεολογικά και κομματικά «ανένταχτους», καθώς και στους εραστές της αποκαλούμενης «Μέσης Οδού».

Ο μολυβένιος στρατιώτης δεν είναι άλλος στην περίπτωση αυτή, παρά ο συγγραφέας του βιβλίου και γνωστός πανεπιστημιακός καθηγητής Πολιτικής Ιστορίας και Πολιτικής Επιστήμης, Γεώργιος Μαυρογορδάτος. Με πολύχρονη εμπειρία στην διδασκαλία, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό, ο Μαυρογορδάτος επιλέγει να μοιραστεί μαζί με το αναγνωστικό κοινό τις αναμνήσεις του ως φοιτητής στην Αθήνα της δεκαετίας του '60, οπότε και ήρθε αντιμέτωπος με την αυταρχικότητα του ελληνικού κράτους και της αστυνομίας, αλλά και τις πλέον πρόσφατες εμπειρίες του, όχι πλέον ως φοιτητής, αλλά ως διδάσκων, οπότε και ήρθε και πάλι σε σύγκρουση, όχι με τους κρατικούς φορείς αυτή τη φορά, αλλά με τους φοιτητές των παντοδύναμων φοιτητικών κομματικών παρατάξεων.

Ο συγγραφέας μας περιγράφει με γλαφυρότητα την κατάσταση που επικρατεί στα πανεπιστήμια της χώρας μας τα τελευταία τριάντα περίπου χρόνια. Εστιάζει στα ποικίλα «καρκινώματα», όπως την παρερμηνεία της έννοιας του πανεπιστημιακού ασύλου, την ασυδοσία των κομματικοποιημένων φοιτητών, τους αδιάφορους για το επάγγελμα του καθηγητή συναδέλφους, την ευκολία παραχώρησης σήμερα του διδακτορικού τίτλου σε άτομα που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις γι' αυτό και την ευνοιοκρατία προς όσους αποφασίζουν να ενταχθούν πολιτικά σε κάποιο κόμμα, όλα εκείνα δηλαδή που ταλαιπωρούν τον πανεπιστημιακό χώρο ως τις μέρες μας και τον εμποδίζουν να καταστήσει αξιόπιστο και ανταγωνιστικά τα τριτοβάθμια ιδρύματα της χώρας μας, σε σχέση με το εξωτερικό.

Και εν τέλει, θέτει ο δημιουργός-Μολυβένιος Στρατιώτης του ομώνυμου παραμυθιού το παρακάτω ερώτημα: Θα βρει τελικά το δίκιο του ο άξιος που κάνει σωστά τη δουλειά του, αρνείται τις «χάρες» και τις «εξυπηρετήσεις», δεν διαθέτει «υψηλά ιστάμενους φίλους» και δεν επιλέγει να ταυτιστεί πολιτικά και ιδεολογικά με κάποιο κόμμα και κάποια συγκεκριμένη ιδεολογία; Η απάντηση είναι ότι ίσως και να βρει κάποτε το δίκιο του και να γίνει επιτυχημένος κάποια στιγμή στη ζωή του, απλά θα αργήσει και οπωσδήποτε θα έρθει

■ Ο ιστορικός και τ. καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος. Φωτο: Πάρις Ταβιτιάν/ Πηγή: www.lifo.gr

δεύτερος και καταϊδρωμένος σε σχέση με εκείνους που αποδέχονται και υπηρετούν τις μεγάλες πληγές της Ελλάδας, την ευνοιοκρατία, την κομματοκρατία και το ρουσφέτι...

ΤΟ ΔΥΝΑΤΟ ΤΟΥ ΣΗΜΕΙΟ: η αμεσότητα της αφήγησης και η γνήσια κατάθεση ψυχής του συγγραφέα.

ΠΟΙΟΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΟ ΔΙΑΒΑΣΟΥΝ: πρωτίστως οι εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και όσοι ενδιαφέρονται για την κατάσταση της Ελλάδας του σήμερα.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ένα παιδί και ο «Μολυβένιος Στρατιώτης» του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν

Όταν ήταν παιδί, ένα από τα αγαπημένα του παραμύθια ήταν ο «Μολυβένιος Στρατιώτης» του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν. Όταν πια γέρασε, αναρωτήθηκε γιατί. Ανακάλυψε τότε ότι η ταυτόση του με τον μολυβένιο ήρωα του παραμυθιού είχε τουλάχιστον τρία επάλληλα στρώματα. Πάνω πάνω βρισκόταν το ερωτικό πάθος του στρατιώτη για τη χάρτινη χορεύτρια. Βαθύτερα βρισκόταν η αμετακίνητη προσήλωση του στρατιώτη στο καθήκον. Άλλωστε ο αρχικός, πλήρης τίτλος του παραμυθιού τον χαρακτήριζε ακριβώς έτσι: "Den standhaftige tinsoldat". Στα αγγλικά: "The Steadfast Tin Soldier". Τέλος, ακόμη βαθύτερα υπήρχε η εγγενής, η αθεράπευτη διαφορετικότητα του στρατιώτη. Όπως ίσως θυμάστε, ήταν ο τελευταίος της παρτίδας και δεν είχε απομείνει γι' αυτόν αρκετό μέταλλο. Βγήκε έτσι από το καλούπι με ένα μόνο πόδι, αλλιώς από τα άλλα είκοσι τέσσερα στρατιωτικά

του κουτιού. Ξεχώριζε, λοιπόν, εξαρχής από τους άλλους και αυτό δεν του βγήκε σε καλό.

Σκεφτόταν τώρα ότι αυτά τα τρία στοιχεία του παραμυθιού χαρακτήρισαν και τη δική του ζωή. Ποτέ δεν μπόρεσε να αποφύγει ούτε να χαλιναγωγήσει τον κεραινοβόλο έρωτα. Κάθε φορά παραδινόταν σ' αυτόν ολοκληρωτικά και ανεπιφύλακτα, μολονότι τον οδήγησε σε πολλά και στο τέλος ανεπανόρθωτα λάθη. Άλλωστε, η χάρτινη χορεύτρια του παραμυθιού υποδηλώνει ακριβώς την εξιδανίκευση που συνεπάγεται ο έρωτας – φθαρτή και εύφλεκτη σαν χαρτί. Όπως ο κύριος Κόουερ του Μπέρτολτ Μπρεχτ, έτσι κι εκείνος ζωγράφιζε κάθε φορά ένα πορτρέτο του αγαπημένου προσώπου και πάσχιζε ύστερα να μοιάσει το πρόσωπο στο πορτρέτο.

Πιο αιγυπτιακό, πάντως, του φαινόταν το δεύτερο στοιχείο. Από πού προήλθε, άραγε, η έμμονη ιδέα του καθήκοντος, από την οποία δεν κατάφερε ποτέ να απαλλαγεί; («Να χειραφετηθεί» θα ταίριαζε ίσως περισσότερο, αλλά και τώρα ακόμη δίσταζε να το ξεστομίσει.) Από το οικογενειακό περιβάλλον; Από τα γονίδια; Ο παππούς του έλεγε ότι ήθελε να κυκλοφορεί με το μέτωπο καθαρό (χωρίς να αναφέρεται στη συζυγική πίστη). Έτσι κι εκείνος άρχισε από μικρός να αισθάνεται την προσωπική ακεραιότητα ως απόλυτη ψυχική ανάγκη. Πρωταρχικό του μέλημα: να έχει τη συνειδησή του ήσυχη – ή σχεδόν ήσυχη. Κάθε φορά που χρειάστηκε να διαλέξει ανάμεσα στο συμφέρον του και το καθήκον του, σε μικρά και μεγάλα πράγματα, ήταν βέβαιος ότι, αν προτιμούσε το πρώτο παραβιάζοντας το δεύτερο, αργά ή γρήγορα η ένοχη συνειδηση και προπαντός η μειωμένη αυτοεκτίμηση θα ακύρωναν το όποιο όφελος.

Κάποτε που δίδασκε στην Ιταλία, έτυχε να διαβάσει στην εφημερίδα "La Repubblica" τη νεκρολογία ενός ανώτατου κρατικού λειτουργού. Τον συγκλόνισε και του εντυπώθηκε ανεξίτηλα η εξής φράση για τον νεκρό: «Όλη του τη ζωή υπηρέτησε με αφοσίωση το Κράτος – όχι το Κράτος όπως ήταν στην πραγματικότητα, αλλά την ιδέα που είχε ο ίδιος για το Κράτος». Έτσι κι εκείνος υπηρετούσε ένα κράτος όπως το είχε φανταστεί – όχι αυθαίρετα, αλλά με βάση τα διαβάσματα και τα ακούσματα που τον είχαν διαπλάσει, από μικρή ηλικία μέχρι και το μάθημα του Συνταγματικού Δικαίου στο πρώτο έτος του πανεπιστημίου. Υπήρχε δηλαδή και εδώ το στοιχείο της εξιδανίκευσης, όπως σε κάθε αγάπη, σύμφωνα με τον κύριο Κόουερ. Το κράτος που είχε φανταστεί δεν έμοιαζε καθόλου με εκείνο του Χομπς, ούτε με εκείνο του Χέγκελ. (Και οι δύο τού προκαλούσαν πάντοτε αλλεργία.) Ήταν αποκλειστικά και μόνο το δημοκρατικό κράτος, στη χώρα όπου έτυχε να γεννηθεί. Αυτό αγάπησε και υπηρέτησε πιστά. Αυτό τον πρόδωσε, όπως τόσες άλλες του αγάπες.

Μένει το τρίτο στοιχείο: η διαφορετικότητα. Όπως με τον ήρωα του Άντερσεν, αυτή είχε και στη δική του περίπτωση αφετηρίες σωματικές, όπως π.χ. το ότι φόρεσε πολύ μικρός γυαλιά. Ως «γυαλάκιας» βρέθηκε αποκλεισμένος από τις βίαιες συμμορίες και συγκρούσεις των συνομηλίκων του, ενώ απέκτησε και ο ίδιος αποτρεπτική επίγνωση της μειονεξίας του στον αθλητισμό. Δεν υπήρχαν τότε άθραυστα γυαλιά! (Μόνο η ξιφασκία τού ταίριαζε, επειδή ακριβώς η μεταλλική μάσκα προστατεύει τελείως το πρόσωπο και τα γυαλιά του.) Με τις τότε συνθήκες, ήταν ίσως φυσικό ο «γυαλάκιας» να στραφεί στα βιβλία και να γίνει πρόωρα διανοούμενος.

Ωστόσο, αργότερα ανακάλυψε σταδιακά και επώδυνα ότι ξεχώριζε και από τους περισσότερους συγχρόνους του διανοούμενους – τουλάχιστον της χώρας του. Τελικά, η διαφορετικότητά του ήταν προπαντός ψυχολογική. Πήγαζε από τον χαρακτήρα του, που ακόμη και πολλοί φίλοι του δεν δίσταζαν να ονομάσουν «δύσκολο». Ήταν όμως εύκολα προβλέψιμος. Δυσκόλευε τη ζωή των άλλων – και τη δική του – μόνο όποτε προέκυπε κάποιο ζήτημα που η συναίσθηση του καθήκοντος και το πάθος της ειλικρίνειας δεν τον άφηναν να παραβλέψει. Δυστυχώς γι' αυτόν, στη δουλειά του και στη χώρα του τέτοια ζητήματα προκύπτουν συνεχώς. Από πού προήλθε άραγε η ανικανότητά του να υποκριθεί και να πει εισιακά ψέματα; Επρόκειτο για κουσούρι, για αληθινή αναπηρία! Οποτε προσπάθησε, κατά κανόνα απέτυχε να πείσει όσο θα ήθελε. Δεν κατάφερε, ιδίως, να κολακέψει όσο του χρειαζόταν. Δεν κατάλαβε ποτέ την ανάγκη των άλλων για κολακεία. Επιπλέον, δεν μπόρεσε ποτέ να κρύψει την ακατάσχετη απέχθειά του για την υποκρισία και τον φαρισσαϊσμό. Μάταια αναζήτησε κάποια αιθερία και εξήγηση αυτής ειδικά της ιδιαιτερότητάς του. Τον παρηγορούσε πάντως η επίγνωση ότι δεν αποτελούσε πρωτοφανή ούτε μοναδική περίπτωση. Αυτό το έμαθε προπαντός από το θεατρικό έργο του Λουίτζι Πιραντέλλο που επιγράφεται, ακριβώς, «Η ηδονή της τιμιότητας» (Il piacere dell'onestà). Άλλωστε, και ο «Μισάνθρωπος» του Μολιέρου από το ίδιο ανεξέλεγκτο πάθος της ειλικρίνειας κυριαρχείται και οδηγείται τελικά στην πλήρη απομόνωση. Μ' αυτόν ταυτιζόταν απόλυτα.

Απ' όλες αυτές τις απόψεις, το παραμύθι του Άντερσεν προοιωνίζει τη δική του ζωή. Ή μήπως την προκαθόρισε; Δεν θα μπορούσε όμως ποτέ να είχε φανταστεί ότι η πανεπιστημιακή του σταδιοδρομία θα ταίριαζε ειδικά με το ταξίδι του μολυβένιου στρατιώτη στον υπόνομο. Όπως ίσως θυμάστε, εκεί βρέθηκε όταν κάτι παιδικά τον έβαλαν σε μια χάρτινη βαρκούλα που παρασύρθηκε από το ρυάκι. Τις αναμνήσεις του στρατιώτη από τον υπόνομο τις έγραψε, βέβαια, ο Άντερσεν. Τις δικές του αποφάσισε να τις γράψει ο ίδιος.

Από προδημοσίευση στο www.lifo.gr

*Η Λεύκη Σαραντινού είναι φιλόλογος, ιστορικός και συγγραφέας. Το πιο πρόσφατο βιβλίο της είναι το βοήθημα «Θέματα νεοελληνικής ιστορίας για την ιστορία κατεύθυνσης της Γ' Λυκείου», Εκδόσεις HISTORICAL QUEST, Αθήνα 2020

